

Marxista alapon...

„Más szabadon élni, mint a szabadságról beszélni.”
Easy Rider – Szelíd motorosok c. film, 1969

Viszonylag hamar, pár héttel az egyetemi felvételi vizsga után megérkezett a nagyalakú boríték az ELTE Bölcsészkaráról. Ki sem kellett nyitnom, tudtam mi áll benne. Az A/4-es formátum azt jelentette, hogy az összes papíromat az önéletrajztól az érettségi bizonyítványomig visszaküldték. 72-ben Pesten hódított a borítékos sorsjegy nevű primitív szerencsejáték. Az azonnal kibontható mini borítékokban a legtöbb volt a „nem nyert”. Ezt mondogattuk egymásnak gimnáziumi osztálytársaimmal, ha találkoztunk, vagy ha telefonon beszélünk, már akiknek abban az időben volt telefonjuk. Nüánsznyi eltérésnek számított, hogy ők többnyire a Budapesti Műszaki Egyetemtől kaptak hasonló nagyméretű postai küldeményt, miután matematika-fizika tagozaton érettségiztünk. Ma szinte mindegyikük mérnök.

Nézegettem az elutasítást, ami így szólt: „a felvételi vizsgán nem felelt meg”, és „felvételi kérelmét elutasítom”, dátum, pecsét, aláírás. Még némi kibúvót sem tartalmazott, amelyet csak pár osztálytársam kapott, hogy hely hiányában utasítják el. Ezt ugyanis meg lehetett fellebbezni, néha bejött. Vagy az átirányítás bűvszó, ami esetükben vidéki, hároméves műszaki főiskolát és leendő üzemmérnökséget takart. Nem! Az enyém maga volt az egyértelműség, zárómondatával megfejelve: „Fellebbezésnek helye nincs!”

Érdekes a történetben, hogy szüleinket, nagyszüleinket jobban elkésérítette sikertelenségünk, mint minket. Nagyanyám sírt is, ha jól emlékszem. Majd megpróbáljuk jövőre, mondogattuk vállunkat vonogatva, és kész, mert azért mégiscsak nyár van, leérettségiztünk, és az is valami. Jókat röhögtünk azokon, az általunk csak strébereknek nevezett társainkon, akiket elsőre fölvettek, és büszkén mindig maguknál hordva kisméretű borítékjaikat, lobogtatva a pozitív felvételi értesítőt, hencegtek. A nagy örömben ugyanis egy aprócska szó – konkrétan az előfelvételi – elkerülte a figyelmüket. Négy-öt nap múlva nem látszottak ilyen vidámak, mert újabb, ezúttal még hivatalosabb levelet kaptak az általunk Magyar Királyi Néphadseregnek titulált honvédségtől, hogy egyetemi tanul-

JUHÁSZ GYÖRGY (1954) irodalomtörténész-hungarológus. 1977 és 1988 között Jugoszláviában dolgozott. Délszláv-szakértő.

mányaik megkezdése előtt tizenegy hónapig „szíveskedjenek” eleget tenni sorkatonai szolgálati kötelezettségüknek. A lányokra nem vonatkozott a behívó, de lány a mi osztályunkban alig akadt, és az egész gimiben is kevés. Az én időmben már minden budapesti középiskola koedukált rendszerben működött, de azért a hagyományok tovább éltek. Főleg az első kerületben Budán, a Petőfiben (korábban Werbőczy), ahova én is jártam, ami majdnem tisztán fiúgimnázium volt. A Szilágyiba inkább lányok jártak, ráadásul jóval csinosabbak, mint a nálunk tanulók.

Június közepén mit érdekelt minket, mi lesz ősztől, hogyan tovább, amikor előttünk a nyár, és zsebünkben a bordó útlevel. Kár, hogy csak az. Utazni ugyan lehetett, de miből? Otthonról kérni, elbukott felvételi után, marhaság. Zoli barátommal mi még a többiekénél is jobban le voltunk égve, ahogy ő mondta „porig égtünk, mint a Reichstag”. Történt ugyanis, hogy márciusban, szüleink tudta és bejegyzése nélkül igen olcsón (hittük mi) vettünk a nyárra spórolt pénzünkből egy forgalomból kivont, 1934-es Tatra 57/b típusú autót, amivel a nyári kirándulást terveztük. De hiába bütyköltük hónapokig a tanulás helyett, a CA 11-97 rendszámú matuzsálemet még megmozdítani sem tudtuk. Bármit tettünk, a motor be sem indult, fölöslegesen vettük meg a négy kiló meggyvörös neolux zománCFestéket, amivel le akartuk fényezni. Ingünk-gatyánk ráment, és a kocsis benne volt a felvételi buktában, ami ha ma meglenne, vagyonokat érne mint oldtimer, mi meg ezer forintért adtuk el 72 telén, és még ennek is örültünk. Engem az sem zavart, hogy jogosítványom sincs, mert a barátomnak volt, s azzal új Zsigulijukat nyugodtam vezettem. Megtanultam az adatait is, anyja neve: K. Emília, született: Balástya 1928, s igazoltathatott a rendőr. Igazoltatott is, de a komám öltönyös-csokornyakkendő s igazolványképe az összes pesti főpincérre jobban hasonlított, mint ránk, így nem törődtek velünk. Ilyen körülmények között maradt az egyhónapnyi nyári, jól fizető fizikai meló és a már megszokott autóstop.

Az autóstop módosított változata nagyon bevált a korábbi években, így nem kellett még az útirányon sem változtatni. Két helyre jártunk: Erdélybe és Lengyelországba. A módosított változat azt jelentette, hogy Nagyváradig vagy Aradig, illetve Kassáig bagóért vettünk a nemzetközi diákigazolványra vonatjegyet. Nem bajlódtunk a hatalmas konkurenciával a magyarországi szakaszon, ahol annyian álltak az út szélén, hogy órákat várni kellett, azután fél nap alatt lejutottunk Kecskemétre vagy Szolnokra.

Erdély, hála briliáns ötletemnek, számunkra stopos mennyországgá vált, ugyanis magyar zászlóval integettünk. A 70-es évek elején Pesten már sok mindent lehetett kapni, csak nem ott, ahol normálisan kereste az ember. Zászlóbolt hivatalosan nem létezett, de a sportszaküzletekben, kicsi háromszögletű magyar zászlót – amit a játékosok nemzetközi meccseken kézfogás után adtak ellenfeleiknek – be lehetett szerezni. Így a zászlók már megvoltak. Viszont hülyén néztünk volna ki fölnyelezett magyar zászlóval a román határon, a Kondukátor mindenhova kihelyezett képe alatt, s valószínűsíthető, túránk sem tartott volna

tovább. De a technikai fejlődés a segítségünkre sietett. Akkoriban jöttek be Magyarországra a gépkocsik utasteréből kinyomható elektromos autórádió-antennák. Gombnyomásra működtek, ki és vissza. Élvezték a magyar autósok, hogy nem kell kézzel, indulás előtt ki-be tologatni a sokszor vizes, sáros vagy éppen beragadt antennákat, hanem csak úgy lazán, hipp-hopp, akár menet közben is működtek. A szervizek megteltek régi kézzel összerakható, lecserélt antennákkal, amiket a szerelők „utcán át” egy sörért adtak. Ezek fémhengerükből kiszedve, összerakva akkorák voltak, mint egy hosszabb töltőceruza vagy egy nagyobb körző, s szépen meglapultak merevítőként a hátizsákban vagy a sátor-tartozékok között. A magyar zászló meg pontosan kitöltött egy frottírzoknit vagy a túrabakancs orrát.

A lényeg az, a határ túloldalán három Daciából kettő megállt, ha magyar zászlóval lengettünk, s „milyen érdekes” nyelvi nehézségeink sem adódtak. Gyakran megesett, hogy tovább is vittek, egészen Marosvásárhelyig vagy Csíkszeredáig, pedig nem is mentek volna addig. Most persze írhatnám, hogy a román közlekedési rendőrök így meg úgy, meg alig bírtunk beszaladni az erdőbe meg a kukoricásba előlük, de az igazság az, legyintettek, pedig látták a piros-fehérvörös kicsi „törpengés” zászlónkat. Mindössze egyszer, a Szent Anna-tónál vadkempingezve szóltak ránk, vegyük le a sátrunkról a magyar zászlót. Pechjükre, nem messze tőlünk osztrákok és kanadaiak táboroztak olyan lakókocsikkal, amiken törölköző méretű zászlókat lengetett a szél, mi meg „csak” átmutattunk, a két rendőr meg „csak” elballagott.

Nem így állt a dolog északi szomszédunknál. Kassa már akkor is inkább Kosicének tűnt. Sehol nem akartak velünk szóba állni magyarul. Arcpirító és megalázó érzés volt, amikor láttuk; értik, amit mondunk, de nem hajlandók magyarul megszólalni. Német vagy angol nyelvű feliratot vagy információs táblát sem a pályaudvaron, sem a főtéren, sem sehol nem láttunk. Vagy az orosz-szal is – amit akkoriban Magyarországon már hat-nyolc éve tanultunk – hiába próbálkoztunk, mert a Hattyúk tava, a Pjanyír Abroszimov, a Mengyelejev periódusos rendszere és a Lenin megszántoztatta a gyerekeket című és tartalmú leckékből nagyon nehezen lehetett összerakni, hogy mi edzőcipőt meg szoknyás légpuskagolyót szeretnénk venni. Pedig mindkettő „életbevágóan” fontosnak tűnt. A Botas márkájú félmagas szárú edzőcipő a legjobb minőségű és árú volt, amit a Lajtától keletre kapni lehetett, és... És kísértetiesen hasonlított az Adidasra, csak két csík húzódott az oldalán, nem három. A kék színű modell meg pontosan olyan farmerké volt, mint az Ecséri piacon – amit egymás között Tangónak hívtunk – vásárolt farmereink. Így azután kézzel-lábbal magyaráztuk és mutogattuk a kirakatban, hogy mire lenne szükségünk. A vásárlók közül sem segített senki, inkább megvető tekintettel néztek ránk. Később jöttünk rá, túl frissen élt még az ottaniakban a 68-as bevonulás emléke közvetlen pár évvel a történetek után.

A másik kincs a szoknyás légpuskagolyó „vala”, aminek vásárlásához Pesten engedély kellett. Kassán, minden sportbolt kirakatában ott virított a Slavia lég-

puskák és légpisztolyok mellett mindössze pár gombóc fagyalt áráért. A Kloss kapitányt alakító népszerű lengyel színész, Stanislaw Mikulski nem imitált annyi lövöldözést, mint mi, mire hajlandók voltak megérteni, hogy mit akarunk, és nagy kegyesen kiszolgáltak. Háromszáz diaboló (töltény) volt egy dobozban. Általában ötöt vettünk, mert ennyi pontosan belefért a két – visszafelé már üres – BAC-spray – flakonunkba, amire vissza lehetett varázsolni a kinyomót, s bedugni a magyar határ előtt a jó büdös szennyes ruhák közé. Prágában történt meg egyszer, ahol sokkal normálisabbak voltak az emberek az eladóktól a pincérekig, hogy a már kikészített öt háromszáz, szoknyás, légpuskatöltényes dobozt visszavette az eladó, majd megjelent három ötszáz csomagolásával, s leírta egy papírra, így húsz százalékkal olcsóbb. Kassa nem Prága, így aztán megnéztük Rákóczi sírját a Dómban, és Krakó felé vettük az irányt, soha nem kihagyva Zakopanét, ahol már első ott jártunkkor meglepődve tapasztaltuk, hogy németül még mindig szívesebben beszélnek a lengyelek, mint oroszul. Itt láttam azt is, életemben először, hogy egyenruhás katonatisztek, sapkájukon vörös csillaggal, reggel bemennek a templomba, egyesek imádkoznak, keresztet vetnek, majd kijöve teljes természetességgel folytatják útjukat, valószínűleg a laktanyájuk felé. Ha ezt apám otthon megtenné, azonnal leszerelnék, mondta a barátom, pedig édesapja „csak” egy tisztességes magyar tűzoltótiszt volt.

Varsóban, apácázárdában laktunk egy zlotyért, s többször kispapokkal fociztunk. Mosolyogtunk, amikor a pálya szélén vették le reverendájukat, s öltöztek át futbalszerelésbe. Bár magunkat krisztinavárosi vagány labdazsonglőröknek tartottuk, akkor már nem mosolyogtunk, amikor páros lábtengőben úgy mostak le minket a pályáról, hogy többször a labdát keresve ketten háromfelé futottunk.

Nyilván érthető, hogy egy rosszul sikerült felvételi vizsga miatt ilyen élményekből nem akartunk kimaradni, csak hát a főníciaiak találmánya, a pénz hiányzott. Nem lehetett mást tenni, mint azonnal elmenni egy hónapot keccsölni, azután jöhet a túra. Zoli komám egy maszek kőműveshez állt be, akinél már többször keverte a betont és a maltert, s aki tisztességesen fizetett is. Mindössze egy apró szépséghibája volt a dolognak, a munkanap tízórás volt, reggel héttől délután ötig, szigorúan húsz perc ebédszünettel. Magam régi szünidős munkahelyemre, az Akadémia Nyomda asztalos műhelyébe tettem át a székhelyem, ahol már délután háromkor szabad voltam, mint a madár. Szerencsémre azon a nyáron bőven volt fusi meló a nyomdában. Gyártottuk a polcokat, hokedliket és stelázsikat a kollégák telkeire, részben a nyomda fájából, amit előtte hulladéknak nyilvánítottunk. Így szépen kerestem, majdnem annyit, mint cimborám a jól menő maszeknál. Hamar eltelt az egy hónap, és még mindig csak a nyár közepén jártunk.

Gimnazistaként sok mindent, főleg hall az ember a lányokról, nőkről, amit még hallani is jó. Ezeknek a hallomásoknak a vektorai igencsak egy irányba mutattak. A célterületet úgy hívták DDR, és kapcsolható volt a csehekhez és a lengyelekhez. Így úri módon Drezdái g vettünk vonatjegyet, és urasan nem-

zetközi expresszvonaton tettük meg az első pár száz kilométert, ami három nap előnyt jelentett az autóstophoz képest.

Hamar rá kellett jönnünk, hogy a „demokratikus német állam” nem Erdély és főleg nem Lengyelország. Ugyan minden olcsóbb volt a kajától a műszaki cikkekig, és a barátom olyan Zeiss-fényképezőgépet vásárolt, kettőötvenes teleobjektívvel, amiről Pesten álmodni sem mert, de a mentalitásuk szinte elviselhetetlen volt. Még akkor is, ha primán elboldogultunk azzal a német nyelvtudással, amit a középiskolában szedtünk össze, mert a város, család, áruház, utazás, múzeum nyelvtanok szókészlete bőven elég és használható volt. Ellentétben a „szovjet” nyelvvel, melyben a „szótárt” a Hattyúk tavát eltáncoló fiatal balettrina Komszomolba való felvétele alkotta. Már a második nap rendszeren kioktattak minket, mert a Zwinger előtti parkban leültünk a fűre falatozni, hogy nemcsak a fűre lépni tilos, mint azt számtalan tábla mutatja, hanem...

Azonnal otthagytuk Drezdát, és húztunk (kelet)Berlin felé. Szinte repültünk, mert az NDK autópálya-rendszere kitűnő volt. Az úton minden sofőr büszkén mesélte; ezeket az utakat még a Führer idejében építették. Az utakkal nem is volt semmi baj, de az emberekkel igen. Sértőnek éreztük, hogy a DDR-Berlinben az autóbuszokon és a villamosokon meg sem próbálhattunk lógni, ugyanis az emberek egymás bérleteit és jegyeit nézegették. Nem kellett oda kalauz vagy ellenőr. Úgy néztek ránk, ha egy-egy hosszabb megállót bliccelni akartunk, mintha elloptuk volna a villamost vagy az autóbust. Ezt próbálnátok meg Pesten, mondogattuk egymásnak, de ez nem használt. Viszont a lányok beváltották a reményeinket, nem kellett hosszán udvarolni. Csak azt a négycentes NDK-s vodkát tudnám feledni!

Berlinből (Hauptstadt der DDR) is elég (sok) volt három nap, tehát irány a tenger, legalább egy hétre. Az egy hétből egy nap lett. Rostock központjából százméterenként precíz táblák irányították a turistákat a helyi Lídóra és Campingbe. Ez állt rajtuk: Zum Meer (a tengerhez).

Vagy harminc ilyen mellett bandukoltunk el hátizsákosan, sátrasan, hálózsákosan mire megláttuk a nagy vizet. Illetve egy hatalmas táblától alig láttuk, a bazi nagy hirdetőtáblán ez állt: Das Meer (a tenger). Sarkon fordultunk, kerítettünk egy taxit, beültünk és sürgősen a nemzetközi buszpályaudvarra indultunk. Még elértük az utolsó buszt, amelyik ment át Lengyelországba, reggel már Sopotban ébredtünk. Itt nem szóltak ránk, ha a mólón, a padon ültünk, feküdtünk, majd elaludtunk. Senkit nem zavart a háromnapos borostánk, koszos cipőnk és az, hogy nincs „élre vasalva” a nadrágunk.

Nem érdekelt minket, hogy itt nincsenek autópályák, öregebbek a kocsik, meg hogy a szép szőke lengyel lányok csak kacérok, aztán coki, nem ránk vártak. Meg minden jóval drágább és rosszabb minőségű, mint az endékában, de legalább a vodka jó, és öt cent, azaz egy feles. Még a nap is szabálytalanabban sütött, mint odaát, de legalább ehettük a májkrémet, lábunkat belógatva a szökőkútba. Ha kértünk egy korsó sört és két poharat, adtak. Csak egy dologra kellett vigyázni, hogy Varsóban a „Szovjetuniótól kapott” gigantikus Tudomány és Kultúra

Palotáját nehogy Lomonoszov Egyetemnek nevezzük. Egyedül azzal a borzalmasan sok mássalhangzóval volt bajunk, amiről soha nem lehetett tudni, hogy most s vagy sz, miközben dzs volt. Ha lerohadt velünk az autó, mi is toltuk (az első kocsmáig). Ha megállt a család enni, amelyik fölvelt, velük ettünk. Még a vörös csillagos szobrokon is együtt röhögtünk, s egy hét elteltével már mi is be-bementünk a templomba, s lassan elértük a második fővárost, Krakkót, ami ezerszer szebb, mint az első. A város mindig tele volt magyarokkal, sajnos olyanokkal, akik ez idő tájt a Pewex dolláros boltokba jártak vásárolni, és nem a Wawelt nézegették. Szabályosan szégyelljük magunkat honfitársaink miatt, ahogy ezek viselkedtek a tisztességes szegénységben élő lengyelek előtt, az maga volt a gyalázat. Kár, hogy akkor még nem tudtam, mit jelent a parvenü szó. Magyar „turistát” 1972-ben, ötven dollárral, Krakkóban. Pontosan ezt jelentette.

Kassán még vettünk Botas edzőcipőt és légpuskagolyót, s azt láttuk, van Volán-busz Miskolcig. Ezen utazva mesélte el a barátom, hogy ő szeptemberben beiratkozik egy kétéves műszerészképzésre, mert fél, hogy a szakmástitott személy-teher jogosítványa miatt, amivel én is vezettem, berántják huszonnégy hónapra katonának. Én még akkor sem tudtam mi lesz velem, pedig jócskán augusztust írtunk, s vésszesen közeledett a szeptember. A pénzem elfogyott, hiába csak kétszer ettünk egy nap az „endékápolszkacseszka”-ban.

Hazaérve, szüleim kérdő tekintetét naponta láttam, de még mindig nem szóltak. Augusztus 20-ra, négy napra, együtt lementünk a Balatonra, s fagyos légkörben búcsúztattuk a nyarat, miközben harminc fok volt. Már Pesten, a rákövetkező kedd este apám szól, beszélni akar velem, s ez nem sok jót sejtetett. Leültünk, apám rágyújtott. Lassan kezdte, nem sietett, neki nem volt sürgős. Közölte, megpróbálja az én szintemen – így mondta – és marxista alapon fölvezetni, mi a helyzet, mert ők anyámmal mindent elkövettek, hogy én réteg (értelmiségi) legyek, de látják, hogy én osztály (melós) akarok lenni, s ők nem állnak e nemes döntés útjába, s ide az út a munkán át vezet. A lényeg továbbá az volt, ha péntekig nem lesz munkahelyem, le is út, fel is út, nem fogják nézni, hogy amikor ők munkába mennek reggel, én még alszom, aztán csak a Jóisten tudja, hol csavargok egész nap, este meg mozi vagy foci a haverokkal a Tabánban.

Próbáltam eldadogni, hogy a Pedagógus Szakszervezet Fáklya Klubjában késő ősszel indul majd egyetemi előkészítő, és én oda be szeretnék iratkozni, illetve folytatnám a német nyelv tanulását is, mert igen jól ment a DDR-ben. Apámat mindez nem hatotta meg, bár bólogatott félig rögtönzött terveimhez, amihez röviden annyit fűzött, mindez milyen szép lesz munka mellett, és a munkával megkeresett pénzt fordítsam a tanfolyamokra, mert már az öreg szakállas is foglalkozott a lét és a tudat viszonyával, és az én létem igencsak billeg. Őltek a szavai, s éreztem, jobb, ha hallgatok. Két pofonnak jobban örültem volna, aztán menjen mindenki a dolgára, de erről szó sem volt. Taslit utoljára harmadik gimnáziumban kaptam, amikor szüleim hazajöttek a szülői értekezletről. Éppen az Algíri csata című francia filmet néztem a tv-ben, harmadszorra. Az európaira sminkelt és kozmetikázott arab nőket bámultam, akik a franciák ellen küzdöt-

tek, amikor apám egyszerűen kikapcsolta a tv-t, s elkérte az ellenőrzőmet. Összehasonlította egy cetlivel, amin az osztálynaplóból kiírt jegyeim voltak. Hazudtál, de sokat, mondta, majd jött a két nyakleves. Anyám egy ügyes trükkel megmentett a továbbiaktól.

Akkor arra játszottam, hogy otthon kétharmadot vagy háromnegyedet mondok egy-egy tantárgyra, és én mindig a rosszabb jegyet kapom, s így egy-egy dákót nem kell beírni. Nem jött be. Mint most az előkészítő meg a német. Hazai pályán szenvedtem megalázó, nagy gólarányú vereséget. Kissé féltem az apám által korábban csak mellékbüntetésnek nevezett meccseltiltástól is, mert én azon a Fradin nőttem föl, amelyik, öt-hat válogatott játékosal, így állt föl: Géczi – Novák, Mátrai, Páncsics – Juhász, Szűcs – Szőke, Varga, Albert, Rákosi, Fenyvesi dr. Bár a gimnázium „szörnyen” kezdődött, amikor 68-ban a Mexikói Olimpiáról a Varga Zoli meglépett. Hiába nyertük meg az olimpiát, azt hittem leszakad az ég. Az, hogy Flóri 67-ben aranylabdás lett, nem enyhített a bánaton. Mint ahogy az sem, hogy a Fradi sorra verte a nyugati nagy csapatokat, Marseille-ben nem játszott Fradi-játékos a válogatottban, és a Branikovits Laci meg a stécétől (Salgótarjáni Torna Club) visszavett Németh Miklós valahogy pótolta Vargát, a világ legtechnikásabb jobbösszekötőjét. Mélyen egyetértettem a szerény Németh Miklóssal, aki egyszer azt nyilatkozta: a Ferencvárosban futbalozni azt jelenti, mint egy színésznek a Nemzeti Színházban fellépni.

Mire fölnéztem, apám már nem volt a szobában, csak cigarettájának füstje meg az a semmi, ami körülvett. Másnap tettem egy eleve reménytelen kísérletet, végigjártam Pesten az összes egyetemet, hátha lesz pótfelvételi órással. Megmosolyogtak és közölték, tízszeres túljelentkezés volt, már ahol szóba álltak velem. Pont a Jogi Karról ballagtam a Március 15-e tér felé, amikor a Petőfi Irodalmi Múzeum ablakában megláttam egy hirdetést: Kézbesítőt keresünk! Én lettem. Apám hangosan nevetett, hogy ilyen közel kerültem az irodalomhoz, anyám csak a fejét csóválta azon a csütörtökön, amikor bejelentettem, hogy marxi értelemben is van munkám, dolgozó ember leszek hétfőtől.

Szombaton, ebéd után vettem a Fradi-zászlóm, s elindultam a Népstadionba a 44-es villamossal. Rohantam egy olyan csapat meccsére, amelyiknek saját pályája sem volt. A Bethlen-udvarnál szállt föl a barátom, a Döbrentei térnél a többiek. Az Erzsébet hídon, majd a Rákóczi és Thököly úton már lengtek a villamos ablakában a zöld-fehér zászlók.

Két napig még érvényes volt a húsz forintos diák-villamosbérletem.